ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ MARCO DARMON της 10ης Μαρτίου 1989 *

Κύριε πρόεδρε,
Κύριοι δικαστές,

1. Η εταιρία Roquette ζητεί από το Δικαστήριο την αποκατάσταση των ζημιών, τις οποίες ισχυρίζεται ότι υπέστη, επειδή υποχρεώθηκε να καταβάλει υπερβολικώς υψηλά νομισματικά εξισωτικά ποσά (στο εξής ΝΕΠ) κατά την εξαγωγή ορισμένων προϊόντων. Τα υψηλά αυτά ΝΕΠ επί των οικείων προϊόντων, δηλαδή των προϊόντων μεταποιήσεως του αμύλου του αραβοσίτου και του σίτου, καθώς και του αμύλου γεωμήλων, προέκυψαν από μεθόδους υπολογισμού προβλεπόμενες στον κανονισμό της Επιτροπής 652/76 της 24ης Μαρτίου 1976 [1], ο οποίος κρίθηκε ανίσχυρος με την προδικαστική απόφαση του Δικαστηρίου της 15ης Οκτωβρίου 1980, που εκδόθηκε κατόπιν υποβολής προδικαστικού ερωτήματος του Tribunal d'instance de Lille [2]. Ας μου επιτραπεί να υπενθυμίσω ότι ο κανονισμός αυτός αφορούσε τον καθορισμό των ΝΕΠ που χορηγούνται κατά την εισαγωγή στη Γαλλία και εισπράττονται κατά την εξαγωγή από τη Γαλλία. Το εθνικό δικαστήριο υπέβαλε στο Δικαστήριο διάφορα ερωτήματα ως προς τον τρόπο υπολογισμού των ΝΕΠ για τα προαναφερθέντα προϊόντα στο πλαίσιο δίκης μεταξύ της εταιρίας Roquette και των γαλλικών τελωνειακών αρχών.

2. Η αγωγή που ασκήθηκε ενώπιον του Δικαστηρίου στηρίζεται στο άρθρο 215, δεύτερο εδάφιο, της Συνθήκης ΕΟΚ. Με αυτή ζητείται, επομένως, να αναγνωριστεί η εξωσυμβατική ευθύνη της Κοινότητας.

3. Το Δικαστήριο έχει πλήρη γνώση του λόγου για τον οποίο η εταιρία Roquette ζητεί βάσει της διατάξεως αυτής αποκατάσταση των ζημιών που φέρεται ότι υπέστη επιβαρυνόμενη με πολύ υψηλά ΝΕΠ, μολονότι η αγωγή περί επιστροφής ή αναζητήσεως αχρεωστήτως καταβληθέντων που ασκείται σε εθνικά πλαίσια είναι, καταρχήν, το κατάλληλο ένδικο βοήθημα για την αναζήτηση των εισφορών κοινοτικής φύσεως που εισπράττονται από τις εθνικές αρχές χωρίς αντίστοιχο δικαίωμα. Πράγματι, κρίνοντας ανίσχυρες τις διατάξεις του κανονισμού της Επιτροπής που προέβλεπαν εσφαλμένη μέθοδο υπολογισμού των ΝΕΠ, το Δικαστήριο θεώρησε, με την απόφαση της 15ης Οκτωβρίου 1980, ότι έπρεπε

« να γίνει δεκτό ότι το διαπιστωθέν ανίσχυρο των εν λόγω κανονιστικών διατάξεων δεν επιτρέπει την αμφισβήτηση της εισπράξεως ή της καταβολής των νομισματικών εξισωτικών ποσών στις οποίες προέβησαν οι εθνικές αρχές βάσει αυτών των διατάξεων, για τον προ της εκδόσεως της παρούσας απόφασης χρόνο » [3].

4. Καθόσον η εταιρία Roquette δεν ήταν, έτσι, σε θέση να αμφισβητήσει τις προγενέστερες της 15ης Οκτωβρίου 1980 εισπράξεις των πάρα πολύ υψηλών εξισωτικών ποσών, ζήτησε από

* Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γαλλική.

1 — Που τροποποίησε τα νομισματικά εξισωτικά ποσά κατόπιν της εξελίξεως της συναλλαγματικής ισοτιμίας του γαλλικού φράγκου, JO L 79 της 25. 3. 1976, σ. 4.

2 — Υπόθεση 145/79, Roquette, Rec. 1980, σ. 2917.

3 — Υπόθεση 145/79, όπ.π., σκέψη 53.

το Δικαστήριο την αποκατάσταση των ζημιών που υπέστη εξ αυτού του λόγου.

5. Το Δικαστήριο γνωρίζει επίσης ότι η εν λόγω εταιρία διήλθε πολλά στάδια μέχρι να ασκήσει την παρούσα αγωγή αποζημιώσεως. Στην αρχή επιδίωξε να παρακάμψει το μέρος του διατακτικού της αποφάσεως του Δικαστηρίου που αφορά τον περιορισμό των αποτελεσμάτων του ανισχύρου, ζητώντας από το Tribunal d'instance de Lille να μη το λάβει υπόψη του, λόγω του ότι στερείται νομικού ερείσματος, επειδή το Δικαστήριο είχε λάβει θέση σε θέμα που δεν είχε αποτελέσει αντικείμενο των ερωτημάτων που υποβλήθηκαν από το παραπέμψαν δικαστήριο. Η επιχειρηματολογία αυτή έγινε δεκτή από το Tribunal d'instance de Lille [4], καθώς και από το Cour d'appel de Douai [5], ενώ το Cour de cassation αναίρεσε την απόφαση του τελευταίου, θεωρώντας ότι « δεν άντλησε από το διατακτικό της αποφάσεως της 15ης Οκτωβρίου 1980 του Δικαστηρίου τα αναγκαία συμπεράσματα » [6], και παρέπεμψε την υπόθεση ενώπιον του Cour d'appel d'Amiens. Το δικαστήριο αυτό με την απόφαση της 1ης Ιουνίου 1987 [7] απέρριψε την αγωγή της Roquette περί επιστροφής, στηριζόμενο κατά βάση στο δεδικασμένο της αποφάσεως του Δικαστηρίου ως προς τον περιορισμό των αποτελεσμάτων του ανισχύρου των κανονιστικών διατάξεων. Μετά την τελική αυτή ήττα η εταιρία Roquette αποφάσισε να ασκήσει ενώπιον του Δικαστηρίου αγωγή βάσει του άρθρου 215 της Συνθήκης.

6. Δεν τίθεται, σήμερα, ζήτημα επαναλήψεως της συζητήσεως που προκλήθηκε από την προαναφερθείσα απόφαση του Δικαστηρίου της 15ης Οκτωβρίου 1980, ως προς την άποψη που υιοθέτησε σχετικά με τον χρονικό περιορισμό των αποτελεσμάτων της αναγνωρίσεως κανονιστικών διατάξεων ως ανισχύρων στο πλαίσιο διαδικασίας εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως. Η άποψη αυτή αποτελεί κεκτημένο, από το οποίο πρέπει, απλώς, να αντληθούν συμπεράσματα.

7. Η Roquette ζητεί την αποκατάσταση ζημίας υπολογιζόμενης σε 10 εκατομμύρια ECU. Η ζημία αυτή περιλαμβάνει, κατά την ενάγουσα, αφενός τα ποσά που καταβλήθηκαν αχρεωστήτως ως ΝΕΠ στη Γαλλία και την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας και αφετέρου το διαφυγόν κέρδος συνεπεία της εφαρμογής πάρα πολύ υψηλών ΝΕΠ.

8. Η Επιτροπή δεν προέβαλε ρητώς καμιά ένσταση ούτε διατύπωσε επιφύλαξη ως προς το παραδεκτό της αγωγής της Roquette και την ενδεχόμενη παραγραφή της σχετικής αξιώσεως βάσει των διατάξεων του άρθρου 43 του οργανισμού του Δικαστηρίου ΕΟΚ. Αυτό δεν σημαίνει, όμως, ότι παρέλκει η εξέταση κάθε σχετικού ζητήματος.

9. Δεν στερείται, επομένως, ενδιαφέροντος το ζήτημα αν η αγωγή που κατατέθηκε στη γραμματεία του Δικαστηρίου στις 19 Ιανουαρίου 1987 και αφορά ζημία συνδεόμενη με τις εισπράξεις ΝΕΠ που προηγήθηκαν της ημερομηνίας εκδόσεως της αποφάσεως που αναγνώρισε το ανίσχυρο των διατάξεων περί του τρόπου υπολογισμού τους, δηλαδή της 15ης Οκτωβρίου 1980, πληροί την προϋπόθεση που προβλέπεται στην πρώτη πρόταση του προαναφερθέντος άρθρου 43, κατά την οποία « αξιώσεις κατά της Κοινότητας στο πεδίο της εξωσυμβατικής ευθύνης παραγράφονται μετά πέντε έτη από της επελεύσεως του ζημιογόνου γεγονότος ».

10. Κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου,

4 — Απόφαση της 15ης Ιουλίου 1981, παράρτημα 4 του εισαγωγικού της δίκης υπομνήματος.

5 — Απόφαση της 19ης Ιανουαρίου 1983, παράρτημα 5 του εισαγωγικού της δίκης δικογράφου.

6 — Απόφαση της 10ης Δεκεμβρίου 1985, παράρτημα 6 του εισαγωγικού της δίκης δικογράφου.

7 — Παράρτημα 7 του εισαγωγικού της δίκης δικογράφου.

« η προθεσμία παραγραφής της αγωγής αποζημιώσεως δεν δύναται να αρχίσει να τρέχει προ της πληρώσεως όλων των προϋποθέσεων, από τις οποίες εξαρτάται η υποχρέωση αποκαταστάσεως της ζημίας και, ιδίως, πριν η προς αποκατάσταση ζημία καταστεί συγκεκριμένη » [8].

Αν στην περίπτωση της εταιρίας Roquette θεωρηθεί ότι η προς αποκατάσταση ζημία κατέστη συγκεκριμένη σε χρονικό σημείο κατά το οποίο αποκλειόταν η άσκηση αγωγής περί επιστροφής ως μέσου αναζητήσεως των αχρεωστήτως καταβληθέντων ποσών, δηλαδή στις 15 Οκτωβρίου 1980, ημερομηνία εκδόσεως της αποφάσεως που περιόρισε τα αποτελέσματα του ανισχύρου το οποίο αναγνώρισε, μπορεί να συναχθεί ότι κατά τον χρόνο καταθέσεως της αγωγής είχαν παρέλθει περισσότερα από πέντε έτη από της επελεύσεως της φερομένης ζημίας. Ας μου επιτραπεί να προσθέσω, εξάλλου, ότι μόνον η ημερομηνία εκδόσεως της αποφάσεως του Δικαστηρίου μπορούσε να είναι καθοριστική για τη συγκεκριμενοποίηση της ζημίας αυτής, όχι όμως και η ημερομηνία εκδόσεως της αποφάσεως του γαλλικού Cour de cassation που αναίρεσε απόφαση κατώτερου δικαστηρίου, το οποίο είχε αγνοήσει εν μέρει το διατακτικό της αποφάσεως του Δικαστηρίου ούτε η ημερομηνία εκδόσεως της αποφάσεως του Cour d'appel, στο οποίο παραπέμφθηκε η υπόθεση, και η οποία απέρριψε την αγωγή περί επιστροφής. Εξακολουθώ να πιστεύω, ότι η ισχύς του δεδικασμένου που αναγνωρίζεται στις αποφάσεις του Δικαστηρίου έχει θεμελιώδη σημασία, ότι παράγεται από τον χρόνο εκδόσεως της αποφάσεως, χωρίς να απαιτείται οποιαδήποτε επικύρωση εθνικού δικαστηρίου.

11. Ελλείψει, εντούτοις, ενστάσεως ή επιφυλάξεως εκ μέρους της Επιτροπής ως προς την τήρηση του άρθρου 43, δεν θεωρώ δυνατή την αυτεπάγγελτη εξέταση του εμπροθέσμου της ασκήσεως της αγωγής της Roquette. Ασφαλώς, κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου,

« οι διατάξεις περί προθεσμίας ασκήσεως των ενδίκων βοηθημάτων είναι δημοσίας τάξεως και δεν αποτελούν αντικείμενο διαθέσεως εκ μέρους των διαδίκων ή του δικαστή » [9].

Τίποτε όμως δεν επιτρέπει τη διαπίστωση ότι το Δικαστήριο εξομοίωσε από την άποψη αυτή την προθεσμία ασκήσεως της αγωγής εξ εξωσυμβατικής ευθύνης προς τις προθεσμίες ασκήσεως των προσφυγών. Το Δικαστήριο δεν φαίνεται, μέχρι τώρα, να αποφάνθηκε ποτέ ρητώς επί του ζητήματος αν η πάροδος της προθεσμίας ασκήσεως της αγωγής εξ εξωσυμβατικής ευθύνης μπορεί να εξεταστεί αυτεπαγγέλτως· θα μπορούσε μάλιστα να υποστηριχθεί ότι απέφυγε να αποφανθεί επί του θέματος αυτού. Προκειμένου για τις αγωγές αποζημιώσεως κατά της ΕΚΑΧ, για τις οποίες επίσης προβλέπεται προθεσμία « πέντε ετών από της επελεύσεως του ζημιογόνου γεγονότος » κατ' εφαρμογή του άρθρου 40 του οργανισμού του Δικαστηρίου ΕΚΑΧ και οι οποίες θα μπορούσαν να θεωρηθούν εκπρόθεσμες από ορισμένες απόψεις, μολονότι καμιά ένσταση δεν προβλήθηκε σχετικά κατά την έγγραφη διαδικασία, ο γενικός εισαγγελέας Lagrange είχε διατυπώσει την άποψη ότι η παραγραφή των αξιώσεων εξ εξωσυμβατικής ευθύνης δεν συνιστά ζήτημα δημοσίας τάξεως. Στηρίχτηκε τότε κατά βάση στο παράδειγμα του γαλλικού δικαίου, αναφερόμενος στο άρθρο 2223 του γαλλικού αστικού κώδικα (Code civil), κατά τον οποίο « οι δικαστές δεν μπορούν να εξετάζουν αυτεπαγγέλτως την ένσταση της παραγραφής », και στη νομολογία των διοικητικών δικαστηρίων σχετικά με την τετραετή αποκλειστική προθεσμία. Το Δικαστήριο δεν έλαβε όμως θέση επί του ζητήματος που έθεσε ο γενικός εισαγγελέας, αφού, ύστερα από την εξέταση των αγωγών στην ουσία τους, αποφάνθηκε ότι:

8 — Υπόθεση 51/81, De Franceschi, απόφαση της 27ης Ιανουαρίου 1982, Συλλογή 1982, σ. 117, σκέψη 10.

9 — Υπόθεση 4/67, Collignon, απόφαση της 12ης Δεκεμβρίου 1967, Rec. 1967, σ. 470, ιδίως σσ. 478 και 479.

« αυτές έπρεπε να απορριφθούν ως αβάσιμες... δεν απαιτείται η επίλυση του ζητήματος αν οι αξιώσεις των εναγουσών έχουν εν μέρει παραγραφεί » [10].

12. Οι περιστάσεις της παρούσας υπόθεσης είναι ασφαλώς ιδιάζουσες, επειδή η ενάγουσα είχε την πρωτοβουλία να δικαιολογήσει στο εισαγωγικό της δίκης δικόγραφο την κατάθεση της αγωγής της υπό το πρίσμα των διατάξεων του άρθρου 43 [11]. Δεν θεωρώ, εντούτοις, ότι μπορεί να ληφθεί υπόψη από το Δικαστήριο η πρωτοβουλία αυτή της Roquette, για να θεωρηθεί ότι προβλήθηκε η ένσταση της παραγραφής. Το γεγονός ότι ο ενάγων δηλώνει ότι η αξίωσή του δεν έχει παραγραφεί, προκειμένου να απαντήσει καθ' υποφορά σε ένσταση του αντιδίκου που τελικά δεν διατυπώνεται, δεν επιτρέπει, κατά την άποψή μου, να θεωρηθεί ότι προβλήθηκε η ένσταση της παραγραφής. Επιβάλλεται, εξάλλου, η παρατήρηση ότι, παρά τα εκτιθέμενα σχετικά με την προθεσμία παραγραφής στο εισαγωγικό της δίκης δικόγραφο, η Επιτροπή, που είχε λάβει γνώση του περιεχομένου του δικογράφου αυτού, δεν διατύπωσε καμιά απολύτως σχετική παρατήρηση ούτε στο υπόμνημα αντικρούσεως ούτε στο υπόμνημα ανταπαντήσεως. Πρέπει, τέλος, να υπομνηστεί ότι ο εκπρόσωπος της Επιτροπής, απαντώντας στα απολύτως σαφή ερωτήματα κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, ουδέποτε ανέφερε ότι η εναγομένη θεώρησε ότι παρεγράφη η αξίωση, έθεσε όμως το ζήτημα του χρονικού σημείου ενάρξεως της προθεσμίας, αναφέροντας τη δυνατότητα ενάρξεως της προθεσμίας κατά τον χρόνο κατά τον οποίο τα γαλλικά πολιτικά δικαστήρια θεώρησαν ότι αποκλειόταν η αγωγή περί επιστροφής. Ο ίδιος εκπρόσωπος, αναφερόμενος στη νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με το δημοσίας τάξεως χαρακτήρα των προθεσμιών ασκήσεως των προσφυγών, ισχυρίστηκε ότι το Δικαστήριο μπορεί να εξετάσει την παραγραφή αυτεπαγγέλτως.

10 — Συνεκδικασθείσες υποθέσεις 14, 16, 17, 20, 24, 26 και 27/60, 1/61, Meroni κ.λπ., απόφαση της 13ης Ιουλίου 1961, Rec. 1961, σ. 321, και προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Lagrange, σ. 343, ιδίως σσ. 345 έως 347.

11 — Σ. 26 του εισαγωγικού της δίκης δικογράφου.

13. Ανεξάρτητα από αυτό, από την εξέταση του ισχύοντος δικαίου των κρατών μελών προκύπτει ότι σε δύο μόνον επιτρέπεται στον δικαστή η αυτεπάγγελτη εξέταση της παραγραφής της αξιώσεως αποζημιώσεως εξ εξωσυμβατικής ευθύνης του κράτους. Πρέπει να διευκρινιστεί επίσης ότι μόνο το ελληνικό δίκαιο προβλέπει την αυτεπάγγελτη εξέταση της ενστάσεως παραγραφής από το δικαστή χωρίς περιορισμούς. Στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας η δυνατότητα ή η υποχρέωση το δικαστή να επιστήσει στον οφειλέτη την προσοχή ως προς τη δυνατότητα επικλήσεως της παραγραφής, η οποία άλλωστε αμφισβητείται υπό το πρίσμα του καθήκοντος αμεροληψίας, φαίνεται ότι νοείται ως ειδικότερη έκφραση ενός καθήκοντος διαφωτίσεως του δικαστή, η έκταση του οποίου ποικίλλει σε συνάρτηση προς τη θέση των διαδίκων. Είναι όμως φανερό ότι στα άλλα κράτη μέλη η παραγραφή της αγωγής αποζημιώσεως εξ εξωσυμβατικής ευθύνης του κράτους δεν μπορεί να εξεταστεί αυτεπαγγέλτως από το δικαστή. Επομένως, ενόψει των διατάξεων του άρθρου 215, δεύτερο εδάφιο, της Συνθήκης ΕΟΚ, κατά τις οποίες « στο πεδίο της εξωσυμβατικής ευθύνης η Κοινότητα υποχρεούται να αποκαθιστά τη ζημία ... σύμφωνα με τις γενικές αρχές του δικαίου που είναι κοινές στα δίκαια των κρατών μελών », θεωρώ ότι, ελλείψει σχετικής κοινής γενικής αρχής το Δικαστήριο δεν μπορεί να εξετάσει αυτεπαγγέλτως την ένσταση της παραγραφής.

14. Η διατύπωση της αγωγής της Roquette δημιουργεί εντούτοις ερωτηματικά ως προς το παραδεκτό, στο μέτρο, κατά το οποίο η φερόμενη ζημία φαίνεται να συγχέεται εν όλω ή εν μέρει με τα καθ' υπέρβαση εισπραχθέντα ΝΕΠ και κατά το οποίο η αγωγή περί επιστροφής ενώπιον του εθνικού δικαστή, την οποία ακριβώς απέκλεισε στους ενδιαφερομένους επιχειρηματίες, μεταξύ των οποίων και η Roquette, η απόφαση του Δικαστηρίου της 15ης Οκτωβρίου 1980, συνιστά το ένδικο βοήθημα που καθιστά κανονικά δυνατή την επιστροφή

των αχρεωστήτως καταβληθέντων. Με άλλα λόγια, μήπως η εταιρία αυτή συγκαλύπτει την αγωγή περί επιστροφής, την άσκηση της οποίας εμπόδισε η απόφαση του Δικαστηρίου, περιορίζοντας τα αποτελέσματα της κηρύξεως του κανονισμού ως ανισχύρου, υπό τον μανδύα της αγωγής αποζημιώσεως;

15. Το ερώτημα αυτό χρήζει διευκρινίσεως. Με αυτό δεν υπονοείται ότι στην αγωγή της Roquette μπορεί να προβληθεί ενδεχομένως η ένσταση της παράλληλης προσφυγής, λόγω του ότι η επιστροφή των ποσών που εισπράχθηκαν αχρεωστήτως από τις εθνικές αρχές ως ΝΕΠ υπάγεται αποκλειστικά στην αρμοδιότητα των εθνικών δικαστηρίων. Είναι, πράγματι, γνωστό σε όλους ότι το απαράδεκτο αυτό, η αρχή του οποίου διατυπώθηκε ρητά στην απόφαση του Δικαστηρίου της 27ης Ιανουαρίου 1976 IBC [12], μπορεί να εφαρμοστεί μόνον εφόσον πράγματι υφίσταται ενώπιον του εθνικού δικαστή ένδικο βοήθημα παρέχον επαρκή έννομη προστασία. Όταν τα εθνικά ένδικα βοηθήματα δεν εξασφαλίζουν στον ενδιαφερόμενο επιχειρηματία αποτελεσματική προστασία των δικαιωμάτων του, η ένσταση της παράλληλης προσφυγής είναι αδιανόητη, επειδή, ακριβώς, δεν υφίσταται πραγματική παράλληλη προσφυγή. Η σημαντική αυτή επιφύλαξη που αξιοποιήθηκε από τη θεωρία [13] διατυπώθηκε με επαρκή σαφήνεια στις αποφάσεις του Δικαστηρίου Unifrex της 12ης Απριλίου 1984 [14] και Krohn της 26ης Φεβρουαρίου 1986 [15]. Επομένως, δύσκολα μπορεί να γίνει δεκτό ότι η αγωγή της Roquette θα μπορούσε να θεωρηθεί απαράδεκτη λόγω υπάρξεως παράλληλης προσφυγής, αφού στην απόφαση του Δικαστηρίου της 15ης Οκτωβρίου 1980 είχε προβλεφθεί ακριβώς ότι η κήρυξη κανονισμού ως ανισχύρου δεν καθιστούσε δυνατή την αμφισβήτηση προγενέστερων εισπράξεων ΝΕΠ. Δεν θεωρώ εύλογο να αντιταχθεί στη Roquette το επιχείρημα ότι η σε αγωγή αποζημιώσεως « μεταμφιεσμένη » αγωγή της περί επιστροφής δεν ασκήθηκε ενώπιον του φυσικού δικαστή, δηλαδή του εθνικού δικαστή. Δεν βλέπω, πράγματι, ποιο ένδικο βοήθημα, δυνάμενο να εξασφαλίσει αποτελεσματική έννομη προστασία, μπορεί ή μπορούσε να ασκήσει η Roquette σε εθνικά πλαίσια, ενόψει της αποφάσεως του Δικαστηρίου περί περιορισμού των αποτελεσμάτων του ανισχύρου.

16. Αναμφισβήτητο παραμένει το γεγονός ότι με την αγωγή αποζημιώσεως η Roquette ζητεί, μεταξύ άλλων, την καταβολή ποσών ίσων προς τα καθ' υπέρβαση εισπραχθέντα ΝΕΠ, ενώ η απόφαση του Δικαστηρίου της 15ης Οκτωβρίου 1980 είχε ορίσει ότι δεν θα μπορούσε να αμφισβητηθεί το κύρος των εισπράξεων ΝΕΠ για τις περιόδους που προηγήθηκαν της εκδόσεώς της. Αυτό σημαίνει ότι μπορούν να ανακύψουν λεπτότερα προβλήματα ως προς το παραδεκτό της αγωγής, αυτή τη φορά σχετικά με την ισχύ του δεδικασμένου των αποφάσεων του Δικαστηρίου.

17. Δεν φαίνεται, εντούτοις, εύκολο να προσδιοριστεί σε ποιο μέτρο το δεδικασμένο αυτό θα εμπόδιζε την άσκηση της αγωγής της Roquette στα πλαίσια της εξωσυμβατικής ευθύνης. Πράγματι, η Διάταξη του Δικαστηρίου της 5ης Μαρτίου 1986 στην υπόθεση Wünsche [16] εφάρμοσε την αρχή του δεδικασμένου στις σχέσεις μεταξύ του Δικαστηρίου, αφενός, και του εθνικού δικαστή, που είχε υποβάλει προδικαστικά ερωτήματα και στον οποίο απευθύνονταν οι απαντήσεις του Δικαστηρίου, αφετέρου. Τα περιστατικά της υποθέσεως αυτής ήταν εξαιρετικά. Επιτρέψτε μου να υπενθυμίσω ότι το Verwaltungsgericht της Φραγκφούρτης, αποδέκτης της προδικαστικής αποφάσεως της 12ης Απριλίου 1984 [17], είχε

12 — Υπόθεση 46/75, Rec. 1976, σ. 65.

13 — Joliet, R.: *Le droit institutionnel des Communautés européennes*, « Le contentieux », εκδόσεις της Faculté de droit, d'économie et de science sociale της Λιέγης, σ. 250 και Isaac, G.: *Droit communautaire général*, εκδόσεις Masson, σ. 268.

14 — Υπόθεση 281/82, Συλλογή 1984, σ. 1969, σκέψεις 11 και 12.

15 — Υπόθεση 175/84, Συλλογή 1986, σ. 753, σκέψη 27.

16 — Υπόθεση 69/85, Συλλογή 1986, σ. 947.

17 — Υπόθεση 345/82, Wünsche Handelsgesellschaft, Συλλογή 1984, σ. 1995.

υποβάλει στο Δικαστήριο, στα πλαίσια της ίδιας διαφοράς, νέα ερωτήματα ως προς το ίδιο το κύρος της αποφάσεως αυτής. Απαντώντας, το Δικαστήριο είπε ότι:

« η απόφαση με την οποία το Δικαστήριο αποφαίνεται προδικαστικώς επί της ερμηνείας ή του κύρους πράξεως κοινοτικού οργάνου επιλύει με ισχύ δεδικασμένου ένα ή περισσότερα ζητήματα κοινοτικού δικαίου και δεσμεύει το εθνικό δικαστήριο, όσον αφορά την επίλυση της διαφοράς της κύριας δίκης » [18].

Το Δικαστήριο έκρινε στη συνέχεια ότι:

« το κύρος με το οποίο περιβάλλεται η απόφαση που εκδίδεται σε προδικαστική υπόθεση δεν εμποδίζει ... το εθνικό δικαστήριο που είναι αποδέκτης της αποφάσεως αυτής, αν κρίνει αναγκαίο, να απευθυνθεί εκ νέου στο Δικαστήριο, πριν τάμει τη διαφορά στην κύρια δίκη ».

Διευκρινίζοντας λοιπόν τις συνθήκες υπό τις οποίες μπορούσε να υποβληθεί νέο προδικαστικό ερώτημα, το Δικαστήριο έκρινε, επικαλούμενο την πάγια νομολογία του, ότι:

« τέτοια προσφυγή μπορεί να δικαιολογείται, όταν το εθνικό δικαστήριο προσκρούει σε δυσχέρειες κατανοήσεως ή εφαρμογής της αποφάσεως, όταν υποβάλλει στο Δικαστήριο νέο νομικό ερώτημα ή ακόμα όταν του υποβάλλει νέα στοιχεία εκτιμήσεως ικανά να οδηγήσουν το Δικαστήριο να απαντήσει διαφορετικά σε ήδη υποβληθέν ερώτημα ».

Το Δικαστήριο παρατήρησε, πάντως, τελικά ότι:

« αυτή η ευχέρεια υποβολής νέου ερωτήματος στο Δικαστήριο δεν μπορεί να επιτρέψει την αμφισβήτηση της ισχύος της ήδη εκδοθείσας απόφασης, χωρίς να τίθεται υπό αμφισβήτηση η κατανομή των αρμοδιοτήτων, στην οποία προβαίνει το άρθρο 177 της Συνθήκης ΕΟΚ μεταξύ των εθνικών δικαστηρίων και του Δικαστηρίου » [19].

18. Η Διάταξη του Δικαστηρίου καθιστά έτσι σαφή την ισχύ του δεδικασμένου των αποφάσεών του, στα πλαίσια διαδικασίας εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως, έναντι του δικαστηρίου προς τον οποίο απευθύνεται η απόφαση: το τελευταίο δεσμεύεται ως προς την επίλυση της κύριας διαφοράς από την απάντηση που δόθηκε στο υποβληθέν ερώτημα. Οι περιστάσεις της παρούσας υπόθεσης δεν καθιστούν δυνατή την αμιγή μεταφορά του δεδικασμένου υπ' αυτή την έννοια. Πράγματι, στην παρούσα υπόθεση πρόκειται για διάδικο της κύριας δίκης, επί της οποίας είχε εκδοθεί η προδικαστική απόφαση του Δικαστηρίου της 15ης Οκτωβρίου 1980, διάδικο ο οποίος στρέφεται κατά εναγομένου μη ταυτιζομένου προς εκείνον της εν λόγω διαφοράς, βάσει τυπικά διαφορετικής νομικής βάσεως, και ενώπιον του Δικαστηρίου, ως αρμοδίου, εν προκειμένω, δικαιοδοτικού οργάνου για την επίλυση της κύριας διαφοράς. Μπορεί ή πρέπει υπό τις συνθήκες αυτές να θεωρηθεί ότι η ισχύς του δεδικασμένου της αποφάσεως του Δικαστηρίου της 15ης Οκτωβρίου 1980 ως προς την κύρια διαφορά, στα πλαίσια της οποίας η Roquette άσκησε ενώπιον του Tribunal d'instance de Lille αγωγή περί επιστροφής αχρεωστήτως καταβληθέντων κατά των γαλλικών τελωνειακών αρχών, κωλύει την εταιρία αυτή να ασκήσει αγωγή αποζημιώσεως εξ εξωσυμβατικής ευθύνης κατά της Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων; Θεωρώ ότι καταφατική απάντηση του Δικαστηρίου θα προϋπέθετε την καθιέρωση μιας εξαιρετικά εκτεταμένης έννοιας του δεδικασμένου των προδικαστικών αποφάσεων. Κάτι τέτοιο δεν μου φαίνεται σκόπιμο.

18 — Υπόθεση 69/85, όπ.π., σκέψη 13.

19 — Ενταύθα, σκέψη 15.

19. Θα ήθελα να επιχειρήσω να ενισχύσω την άποψη αυτή με μια παρατήρηση σχετικά με τη φύση της αγωγής αποζημιώσεως εξ εξωσυμβατικής ευθύνης ενώπιον του Δικαστηρίου. Η αγωγή αυτή, της οποίας ο αυτοτελής χαρακτήρας υπογραμμίστηκε επανειλημμένα από το Δικαστήριο, δεν πρέπει να συγχέεται με την αγωγή περί καταβολής ή επιστροφής. Στα πλαίσια της κανονιστικής κοινοτικής δραστηριότητας οικονομικού χαρακτήρα, η ευδοκίμηση της αγωγής περί επιστροφής προϋποθέτει απλώς την αναγνώριση του ανισχύρου του νομοθετήματος που χρησιμεύει ως βάση για την είσπραξη. Εφόσον αναγνωριστεί το ανίσχυρο — και δεν περιοριστούν, κατ' εξαίρεση, τα αποτελέσματά του — αναγνωρίζεται και το δικαίωμα επιστροφής στο ακέραιο των καθ' υπέρβαση εισπραχθέντων. Διαφορετική είναι η περίπτωση της αγωγής αποζημιώσεως εξ εξωσυμβατικής ευθύνης ενώπιον του Δικαστηρίου, η ευδοκίμηση της οποίας εξαρτάται από πολύ αυστηρότερες προϋποθέσεις, ακόμη και όταν η φερομένη ζημία απορρέει από το ανίσχυρο του ίδιου νομοθετήματος. Ο επιχειρηματίας ο οποίος, υπό τον μανδύα της αγωγής αποζημιώσεως, ζητεί στο πλαίσιο αυτό την επιστροφή των αχρεωστήτως καταβληθέντων, πρέπει να πληροί τις προϋποθέσεις που απαιτούνται από το νομικό καθεστώς της ευθύνης και όχι τις λιγότερο αυστηρές προϋποθέσεις, από τις οποίες εξαρτάται η αγωγή περί επιστροφής ή καταβολής. Ειδικότερα, πρέπει να αποδείξει τη συνδρομή πολύ περισσοτέρων προϋποθέσεων από τη μόνη προϋπόθεση του ανισχύρου του νομοθετήματος, βάσει του οποίου έγινε η είσπραξη. Κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, η ευθύνη από κανονιστικές πράξεις που συνδέονται με επιλογές οικονομικής πολιτικής γεννάται μόνο

« σε περίπτωση επαρκώς διακεκριμένης παραβάσεως ιεραρχικά ανώτερου κανόνα δικαίου που προστατεύει τους ιδιώτες » [20]

και, ειδικότερα, προκειμένου για κανονιστικού περιεχομένου νομοθέτημα που θεσπίστηκε βάσει ευρείας διακριτικής ευχέρειας στον τομέα της εφαρμογής της κοινής γεωργικής πολιτικής, μόνον όταν το οικείο θεσμικό όργανο

« υπερέβη προφανώς τα όρια που επιβάλλονται στην άσκηση των εξουσιών του » [21].

Ακόμη και αν αποδειχθεί ο προφανής χαρακτήρας της νομικής πλημμέλειας, δεν γεννάται αυτομάτως υποχρέωση αποζημιώσεως του επιχειρηματία του ύψους των αχρεωστήτως καταβληθέντων, αφού το Δικαστήριο διευκρινίζει, βάσει του κριτηρίου της βαρύτητας, ότι

« στους τομείς που υπάγονται στην οικονομική πολιτική της Κοινότητας μπορεί να απαιτηθεί από τους ιδιώτες να επιβαρυνθούν, εντός ευλόγων ορίων, με ορισμένα επιζήμια για τα οικονομικά συμφέροντά τους αποτελέσματα κανονιστικής πράξεως, ακόμη και αν αυτή κριθεί ανίσχυρη, χωρίς να μπορούν να αποζημιωθούν από το Δημόσιο » [20]

και ότι, για να αποζημιωθούν, η φερόμενη ζημία πρέπει να υπερβαίνει

« τα όρια του επιχειρηματικού κινδύνου που είναι σύμφυτος προς τις δραστηριότητες του οικείου τομέα » [22].

20 — Υπόθεση 5/71, Zuckerfabrik Schöppenstedt, απόφαση της 2ας Δεκεμβρίου 1971, Rec. 1971, σ. 975, σκέψη 11.

21 — Συνεκδικασθείσες υποθέσεις 83 και 94/76, 4, 15 και 40/77, HNL, απόφαση της 25ης Μαΐου 1978, Rec. 1978, σ. 1209, σκέψη 6.

22 — Συνεκδικασθείσες υποθέσεις 64 και 113/76, 167 και 239/78, 27, 28 και 45/79, Dumortier κ.λπ., απόφαση της 4ης Οκτωβρίου 1979, Rec. 1979, σ. 3091, σκέψη 11.

20. Θεωρώ, επομένως, ότι η άποψη ότι η αγωγή αποζημιώσεως με την οποία ζητείται, εν μέρει, η αποκατάσταση ζημίας ύψους ισοδυνάμου προς τα ποσά που καταβλήθηκαν αχρεωστήτως ως ΝΕΠ, ως συγκεκαλυμμένη αγωγή περί επιστροφής, δεν λαμβάνει υπόψη την πραγματική κατάσταση του ενάγοντος επιχειρηματία. Ο τελευταίος ασκεί ούτως ή άλλως, θα έλεγα, πράγματι μια διαφορετική αγωγή. Η θέση του καταδεικνύει σαφώς την αυτοτέλεια της αγωγής αποζημιώσεως που συνήγαγε η νομολογία του Δικαστηρίου. Ο επιχειρηματίας αυτός δεν αμφισβητεί έτσι το δεδικασμένο της αποφάσεως με την οποία το Δικαστήριο έκρινε ότι δεν μπορούσε να ασκήσει αγωγή περί επιστροφής.

21. Οι παρατηρήσεις αυτές με οδηγούν στη σκέψη ότι η ισχύς του δεδικασμένου της αποφάσεως του Δικαστηρίου της 15ης Οκτωβρίου 1980 δεν θίγεται από την αγωγή της Roquette και ότι δεν ανακύπτει σχετικό ζήτημα απαραδέκτου.

22. Σε περίπτωση, ωστόσο, που προέκυπτε λόγος απαραδέκτου από την ένσταση της παράλληλης προσφυγής ή την ισχύ του δεδικασμένου, το Δικαστήριο θα έπρεπε να εξετάσει αυτεπαγγέλτως το απαράδεκτο, καθόσον η Επιτροπή δεν προέβαλε κανένα ισχυρισμό ούτε διατύπωσε καν πραγματική επιφύλαξη επί των εν λόγω ζητημάτων. Από την προαναφερθείσα απόφαση Krohn του Δικαστηρίου προκύπτει σαφέστατα ότι η ένσταση της παράλληλης προσφυγής συνιστά λόγο απαραδέκτου δημοσίας τάξεως. Τον ίδιο χαρακτήρα φαίνεται να αποδίδει το Δικαστήριο στην ένσταση του δεδικασμένου, μολονότι οι διατάξεις του Δικαστηρίου αναφέρονται στην ισχύ του δεδικασμένου σιωπηρά [23] ή έμμεσα [24]. Εφόσον το Δικαστήριο συμμεριστεί την προεκτεθείσα άποψη, δεν χρειάζεται να εξετάσει το απαράδεκτο.

23. Θα συνεχίσω λοιπόν με την εξέταση της αγωγής κατ' ουσία, περιοριζόμενος στη νομική βάση της ευθύνης. Με την ευκαιρία των προεκτεθέντων σχετικά με την ισχύ του δεδικασμένου αναφέρθηκαν οι ουσιαστικές προϋποθέσεις που απαιτούνται κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου για τη θεμελίωση της εξωσυμβατικής ευθύνης από κανονιστική δραστηριότητα της Κοινότητας στον τομέα της οικονομίας, ειδικότερα στον τομέα της κοινής γεωργικής πολιτικής.

24. Το Δικαστήριο απαιτεί καταρχάς, επιτρέψτε μου να το υπενθυμίσω, η φερόμενη ζημία να προέκυψε από την

« επαρκώς διακεκριμένη παράβαση ιεραρχικά ανώτερου κανόνα δικαίου που προστατεύει τους ιδιώτες » [20].

25. Η παράβαση κανόνα δικαίου πρέπει να θεωρείται δεδομένη, αφού η προαναφερθείσα απόφαση του Δικαστηρίου της 15ης Οκτωβρίου 1980 έκρινε ανίσχυρο τον κανονισμό 652/76 της Επιτροπής, κατά το μέτρο που καθόριζε ΝΕΠ για ορισμένα προϊόντα. Είναι όμως αναγκαίο να εξεταστεί ακριβώς η έκταση της παραβάσεως αυτής, για να διαπιστωθεί αν συντρέχει προφανής παράβαση ιεραρχικά ανώτερου κανόνα δικαίου που προστατεύει τους ιδιώτες. Αυτό οδηγεί σε λεπτομερέστερη ανάλυση της συλλογιστικής του Δικαστηρίου.

23 — Συνεκδικασθείσες υποθέσεις 159 και 267/84, 12 και 264/85, Ainsworth κ.λπ., Διάταξη της 1ης Απριλίου 1987, Συλλογή 1987, σ. 1579, σκέψεις 3 και 4.

24 — Υπόθεση 69/85, όπ.π., βλέπε υποσημείωση 16.

20 — Υπόθεση 5/71, Zuckerfabrik Schöppenstedt, απόφαση της 2ας Δεκεμβρίου 1971, Rec. 1971, σ. 975, σκέψη 11.

26. Το Δικαστήριο επελήφθη της εξετάσεως του κύρους των διατάξεων κανονισμού της Επιτροπής, το οποίο αμφισβητήθηκε, στα πλαίσια προδικαστικών ερωτημάτων, λόγω της μεθόδου υπολογισμού των ΝΕΠ που αυτές θέσπιζαν. Για να προβεί στην εκτίμηση αυτή, το Δικαστήριο χρειάστηκε να καθορίσει το πεδίο ισχύος των τεχνικών κανόνων τους οποίους όφειλε να τηρεί η Επιτροπή. Το Δικαστήριο προέβη στον καθορισμό των κανόνων αυτών σε σχέση με το σύστημα των ΝΕΠ και την οικονομία του, στο πλαίσιο της κοινής γεωργικής πολιτικής.

27. Έτσι, το Δικαστήριο ανέφερε ότι από τις διατάξεις του βασικού κανονισμού 974/71 του Συμβουλίου της 12ης Μαΐου 1971 [25] προέκυπτε ότι:

« τόσο για τα προϊόντα βάσεως όσο και για τα παράγωγα προϊόντα, η θέσπιση των νομισματικών εξισωτικών ποσών αποβλέπει στη διόρθωση των αποτελεσμάτων των ασταθών τιμών συναλλάγματος, οι οποίες, σ' ένα σύστημα οργανώσεως των αγορών των γεωργικών προϊόντων που στηρίζονται σε κοινές τιμές, θα μπορούσαν να προκαλέσουν διαταράξεις στις ανταλλαγές των προϊόντων, και ιδίως να διακυβεύσουν το καθεστώς παρεμβάσεως που προβλέπεται για τα προϊόντα αυτά ».

Το Δικαστήριο προσέθεσε ότι η θέσπιση των ΝΕΠ είχε ως βασικό σκοπό

« τη διατήρηση του συστήματος ενιαίων τιμών στις γεωργικές οργανώσεις αγοράς· το σύστημα ενιαίων τιμών συνιστά το θεμέλιο της ελεύθερης κυκλοφορίας των γεωργικών προϊόντων εντός της Κοινότητας, λαμβανομένων υπόψη των σκοπών της διατηρήσεως του βιοτικού επιπέδου των γεωργών και της σταθεροποιήσεως των αγορών, της οργανώσεως αυτής ».

Το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι η θέσπιση αυτή, αντίθετα,

« δεν αποσκοπεί και δεν θα μπορούσε να αποσκοπεί σε πρόσθετη προστασία των αγορών στο επίπεδο των γεωργικών τιμών κάποιου κράτους μέλους σε σχέση με τα λοιπά, στόχο που θα ήταν ασυμβίβαστος προς την επιδιωκόμενη ενότητα » [26].

28. Θεωρώ ότι πρέπει να υπογραμμιστεί ιδιαίτερα εν προκειμένω η στενή σχέση, η οποία τονίστηκε από το Δικαστήριο, μεταξύ των ΝΕΠ, αφενός, και της ελεύθερης κυκλοφορίας των γεωργικών προϊόντων, αφετέρου, αφού τα μεν έχουν ως βασικό σκοπό τη διατήρηση της δε, μέσω της διατηρήσεως του συστήματος ενιαίων τιμών.

29. Περνώντας στην ανάλυση του περιεχομένου της διατάξεως του κανονισμού 974/71 που αφορά ειδικότερα τον καθορισμό των ΝΕΠ που εφαρμόζονται σε προϊόντα παράγωγα των προϊόντων βάσεως, δηλαδή του άρθρου 2, παράγραφος 2, το Δικαστήριο ανέ-

25 — Περί ορισμένων μέτρων συγκυριακής πολιτικής που πρέπει να ληφθούν στον γεωργικό τομέα σαν συνέπεια της προσωρινής διευρύνσεως των περιθωρίων διακυμάνσεως των νομισμάτων ορισμένων κρατών μελών, ΕΕ ειδ. έκδ. 03/006, σ. 192.

26 — Υπόθεση 145/79, όπ.π., σκέψη 11.

φερε ότι η Επιτροπή μπορεί να λάβει υπόψη της μόνον

« την επίδραση των εξισωτικών ποσών που εφαρμόζονται για το προϊόν βάσεως επί της τιμής του εξαρτώμενου προϊόντος » [27].

Το Δικαστήριο δέχθηκε, εντούτοις, ότι ο υπολογισμός, ως προς ένα προϊόν βάσεως, της επιπτώσεως του ΝΕΠ επί των τιμών των εξαρτωμένων προϊόντων δημιουργεί « δύσκολα προβλήματα τεχνικής και οικονομικής φύσεως » [28], λόγω της πολύ μεγάλης ποικιλίας προϊόντων και ότι πρέπει, επομένως, να αναγνωριστεί στην Επιτροπή « ευρεία εξουσία εκτιμήσεως » [28]. Υπό τις συνθήκες αυτές, το ακατάλληλο — έναντι ορισμένης επιχειρήσεως ή ορισμένου ομίλου παραγωγών — της μεθόδου καθορισμού του ΝΕΠ που εφαρμόζεται σε μεταποιημένο προϊόν δεν αρκεί για να τη θέσει υπό αμφισβήτηση. Το Δικαστήριο παρατήρησε εντούτοις ότι

« όταν ο τρόπος υπολογισμού που χρησιμοποιήθηκε έχει ως συνέπεια να εφαρμόζονται κατά τρόπο συστηματικό στα μεταποιημένα προϊόντα εξισωτικά ποσά, η επιβάρυνση των οποίων — ή, ανάλογα με την περίπτωση, το όφελος — βαίνει πέραν απ' ό,τι θα ήταν απαραίτητο για να ληφθεί υπόψη η επίπτωση του εξισωτικού ποσού που εφαρμόζεται για το προϊόν βάσεως, οι διατάξεις οι οποίες θεσπίζουν αυτά τα ποσά δεν μπορούν πλέον να θεωρηθούν ότι έχουν ως σκοπό την εξουδετέρωση των αποτελεσμάτων των νομισματικών διακυμάνσεων μεταξύ των κρατών μελών » [29].

Το Δικαστήριο θεώρησε ότι, στην περίπτωση αυτή,

« η Επιτροπή δεν ενεργεί πλέον στα πλαίσια των εξουσιών που διαθέτει δυνάμει του κανονισμού 974/71 » [29].

30. Βάσει των σκέψεων αυτών το Δικαστήριο συμπέρανε στην απόφαση Roquette ότι ο προαναφερθείς κανονισμός 652/76 της Επιτροπής είναι ανίσχυρος, όσον αφορά το σύστημα υπολογισμού των ΝΕΠ επί των προϊόντων μεταποιήσεως του ίδιου προϊόντος βάσεως, όπως ο αραβόσιτος ή ο σίτος, αναφερόμενο, προς αιτιολόγηση, στις αποφάσεις Providence agricole de la Champagne [30] και Maïseries de Beauce [31] της ίδιας ημερομηνίας. Οι αποφάσεις αυτές οριοθετούν σαφώς την ευχέρεια εκτιμήσεως της Επιτροπής ως προς την επίπτωση του ΝΕΠ που εφαρμόζεται σε προϊόν βάσεως επί των τιμών των παραγώγων προϊόντων. Η οριοθέτηση αυτή συνίσταται στη

« θέσπιση " ανωτάτου ορίου ", το οποίο εμποδίζει το ύψος των νομισματικών εξισωτικών ποσών για τα προϊόντα που παράγονται από ορισμένη ποσότητα προϊόντος βάσεως να υπερβεί το νομισματικό εξισωτικό ποσό για την ποσότητα του προϊόντος βάσεως, από το οποίο προέρχονται » [32].

Η αναφορά στη θέσπιση αυτού του « ανωτάτου ορίου » οδήγησε το Δικαστήριο, στην απόφαση Roquette, στο συμπέρασμα:

« ότι θεσπίζοντας σύστημα υπολογισμού των νομισματικών εξισωτικών ποσών ... που καταλήγει στον καθορισμό, για διαφορετικά προϊ-

27 — Ενταύθα, σκέψη 12.
28 — Ενταύθα, σκέψη 13.
29 — Ενταύθα, σκέψη 14.
30 — Υπόθεση 4/79, απόφαση της 15ης Οκτωβρίου 1980, Rec. 1980, σ. 2823.
31 — Υπόθεση 109/79, απόφαση της 15ης Οκτωβρίου 1980, Rec. 1980, σ. 2883.
32 — Υπόθεση 4/79, όπ.π., σκέψη 32, και υπόθεση 109/79, όπ.π., σκέψη 32.

όντα προερχόμενα από τη μεταποίηση δεδομένης ποσότητας αραβοσίτου ή σίτου σε ορισμένη διαδικασία παραγωγής, εξισωτικών ποσών, το ύψος των οποίων ανέρχεται σε επίπεδο σαφώς ανώτερο από εκείνο του εξισωτικού ποσού που έχει καθοριστεί για τη δεδομένη αυτή ποσότητα αραβοσίτου ή σίτου, η Επιτροπή παρέβη τον κανονισμό 974/71, καθώς και το άρθρο 43, παράγραφος 3, της Συνθήκης » [33].

31. Αυτή η ανάλυση της συλλογιστικής του Δικαστηρίου μπορεί να φάνηκε πολύ λεπτολόγος, θεώρησα όμως σημαντικό να καταδείξω ότι, κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, οι τεχνικής φύσεως διατάξεις σχετικά με τον καθορισμό των ΝΕΠ συνδέονται στενά προς τις θεμελιώδεις αρχές της κοινής γεωργικής πολιτικής. Πράγματι, εφόσον μια τεχνικής φύσεως διάταξη σχετικά με τον υπολογισμό των ΝΕΠ μπορεί, κατά το Δικαστήριο, να ερμηνευθεί μόνο σε σχέση προς τις αρχές που μόλις ανέφερα, μπορεί να συναχθεί ότι η παράβαση της διατάξεως αυτής δεν είναι άσχετη προς τις αρχές αυτές.

32. Μια πρώτη παρατήρηση επιβάλλεται λόγω του ανισχύρου που αναγνώρισε το Δικαστήριο υπό τις προεκτεθείσες συνθήκες. Θεωρώ ότι η διαπιστωθείσα παρανομία είναι σχετικά σαφής. Ο κανόνας του « ανωτάτου ορίου » εμφανίζεται ως προφανές όριο της ευχέρειας εκτιμήσεως της « επιπτώσεως », όπως αυτή ορίζεται από το άρθρο 2, παράγραφος 2, του κανονισμού 974/71, και η παράβασή του εμφανίζεται εξίσου προφανής. Η σφαλερή εκτίμηση της Επιτροπής κατά τον υπολογισμό των ΝΕΠ που εφαρμόζονται στα παράγωγα προϊόντα γίνεται αντιληπτή και από τον μη ειδικό. Είναι πρόδηλη, προφανής. Η άποψή μου συμφωνεί με την άποψη που διατύπωσε ενώπιον του Δικαστηρίου ο γενικός εισαγγελέας Mayras στις προτάσεις του στις υποθέσεις Providence agricole, Maïseries de Beauce και Roquette, παρατηρώντας ότι:

« Με απλή αριθμητική προκύπτει ότι, εφόσον το σύνολο των ποσών που εφαρμόζονται στο σύνολο των προϊόντων που παράγονται από τη μεταποίηση του ίδιου προϊόντος βάσεως υπερβαίνει το σύνολο των ποσών που εφαρμόζονται στο προϊόν αυτό, συντρέχει υπέρβαση των άκρων ορίων, αν όχι αυθαίρετος υπολογισμός που δεν πληροί ορισμένες ελάχιστες προϋποθέσεις » [34].

33. Οι προσδιορισμοί που επέλεξε ο γενικός εισαγγελέας πρέπει να παραλληλιστούν προς εκείνους με τους οποίους το Δικαστήριο διευκρινίζει:

« σε πλαίσιο κοινοτικών κανόνων, χαρακτηριζόμενο από την άσκηση ευρείας διακριτικής ευχέρειας, απαραίτητης για την εφαρμογή της κοινής γεωργικής πολιτικής » [35],

τις προϋποθέσεις θεμελιώσεως της ευθύνης της Κοινότητας. Το Δικαστήριο αναφέρει σχετικά στην απόφαση Dumortier ότι η ευθύνη αυτή

« μπορεί να γεννηθεί μόνο κατ' εξαίρεση, σε περίπτωση που το οικείο θεσμικό όργανο ενήργησε κατά πρόδηλη και βαριά υπέρβαση των ορίων που επιβάλλονται στην άσκηση των εξουσιών του » [35].

33 — Υπόθεση 145/79, όπ.π., σκέψη 32.

34 — Υποθέσεις 4, 109 και 145/79, όπ.π.· προτάσεις, σσ. 2862 και 2863.

35 — Υπόθεση 64/76, Dumortier, όπ.π., σκέψη 9.

Στην υπόθεση Amylum, σχετικά με πλημμέλειες που επέφερε το ανίσχυρο κανονισμού του Συμβουλίου, το Δικαστήριο παρατήρησε ότι:

« δεν επρόκειτο περί τέτοιας πλάνης ώστε να μπορεί να λεχθεί ότι η συμπεριφορά των εναγομένων κοινοτικών οργάνων... προσέγγιζε, αυτή καθαυτή, την αυθαιρεσία και ότι έτσι θα ήταν ικανή να γεννήσει την εξωσυμβατική ευθύνη της Κοινότητας » [36].

Οι δύο αυτές αποφάσεις διευκρινίζουν, κατά κάποιο τρόπο, πότε η οικεία κοινοτική δραστηριότητα συνιστά « διακεκριμένη παράβαση ».

34. Ακόμη και αν ληφθεί υπόψη, όπως έπραξε το Δικαστήριο, το περιθώριο εκτιμήσεως που πρέπει να αναγνωριστεί στην Επιτροπή, η παρανομία παραμένει πρόδηλη. Θεωρώ ότι ο χαρακτηρισμός αυτός επιβάλλεται από τη συλλογιστική του Δικαστηρίου, καθώς και από τις παρατηρήσεις του γενικού εισαγγελέα που τη διαφωτίζουν. Θεωρώ έτσι ότι το αναγνωρισθέν ανίσχυρο οφείλεται σε διακεκριμένη παρανομία, σε προδήλως εσφαλμένη εκτίμηση εκ μέρους της Επιτροπής.

35. Μπορεί να θεωρηθεί ότι η παρανομία αυτή εγγίζει τα όρια της αυθαιρεσίας, όπως φαίνεται να απαιτείται στην απόφαση Amylum; Νομίζω ότι οι κοινοτικοί κανόνες που πράγματι παραβιάστηκαν εν προκειμένω επιτρέπουν την καταφατική απάντηση στο ερώτημα αυτό.

36 — Συνεκδικασθείσες υποθέσεις 116 και 124/77, απόφαση της 5ης Δεκεμβρίου 1979, Rec. 1979, σ. 3497, σκέψη 19.

36. Η απόφαση Roquette του Δικαστηρίου αναφέρεται ρητώς στην παράβαση του κανονισμού 974/71 και του άρθρου 43, παράγραφος 3, της Συνθήκης.

37. Οι διατάξεις του κανονισμού 974/71 έχουν κατά βάση τεχνικό χαρακτήρα. Ειδικότερα, τα άρθρα 1 και 2, που μνημονεύονται στις αποφάσεις του Δικαστηρίου της 15ης Οκτωβρίου 1980, προβλέπουν την είσπραξη ή τη χορήγηση ΝΕΠ, τους τύπους προϊόντων, στα οποία εφαρμόζονται και τον τρόπο υπολογισμού των ποσών για τα προϊόντα βάσεως και τα παράγωγα προϊόντα. Δεν πρόκειται, επομένως, κατά κυριολεξία, για « ιεραρχικά ανώτερους κανόνες δικαίου », όπως τους εννοεί η νομολογία του Δικαστηρίου, η οποία περιλαμβάνει στην έκφραση αυτή την προστασία των κεκτημένων δικαιωμάτων [37], την αρχή της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης [38], την αρχή της αναλογικότητας [39] και την αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων [40]. Η παράβαση των ανωτέρω διατάξεων του κανονισμού 974/71 δεν μπορεί, κατά τα φαινόμενα, να συγκριθεί με την παραβίαση των αρχών αυτών.

38. Πιο συγκεκριμένα, δεν θεωρώ δυνατόν, ενόψει της συλλογιστικής του Δικαστηρίου στην απόφαση Roquette, να εξεταστεί το ανίσχυρο μόνον υπό το πρίσμα της τυπικής ισχύος των διατάξεων που παραβιάστηκαν. Ενόψει του πλαισίου στο οποίο εντάσσεται η θέσπιση των ΝΕΠ και ο τρόπος καθορισμού τους, η παρανομία την οποία πάσχει ο τρόπος υπολογισμού τους είχε απευθείας αντίκτυπο στα θεμέλια του συστήματος. Με άλλα λόγια, ο σκοπός της διατηρήσεως των ενιαίων τιμών διακυβεύτηκε άμεσα από το ανίσχυρο των

37 — Συνεκδικασθείσες υποθέσεις 95 έως 98/74, 15 και 100/75, Union nationale des coopératives agricoles de céréales κ.λπ., απόφαση της 10ης Δεκεμβρίου 1975, Rec. 1975, σ. 1615.

38 — Υπόθεση 97/76, Merkur, απόφαση της 8ης Ιουνίου 1977, Rec. 1977, σ. 1063.

39 — Συνεκδικασθείσες υποθέσεις 63 έως 69/72, Werhahn Hansamühle, απόφαση της 13ης Νοεμβρίου 1973, Rec. 1973, σ. 1229.

40 — Συνεκδικασθείσες υποθέσεις 83 και 94/76, 4, 15 και 40/77, HNL, όπ.π.

τεχνικής φύσεως κανονιστικών διατάξεων, όπως και η αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας των γεωργικών προϊόντων εντός της Κοινότητας, της οποίας αποτελεί θεμέλιο. Θεωρώ χρήσιμο να αναφέρω στο σημείο αυτό ένα χωρίο των αποφάσεων Providence agricole και Maïseries de Beauce του Δικαστηρίου, από το μέρος « γενικές σκέψεις ». Κατά το Δικαστήριο,

« ο καθορισμός των νομισματικών εξισωτικών ποσών, σε επίπεδο που καταφανώς υπεραντισταθμίζει το περιθώριο μεταξύ των τιμών σε εθνικό νόμισμα και των τιμών που εκφράζονται σε λογιστικές μονάδες κατ' εφαρμογή των αντιπροσωπευτικών τιμών συναλλάγματος (πράσινων τιμών των εθνικών νομισμάτων) θα έθιγε τον χαρακτήρα των νομισματικών εξισωτικών ποσών ως προσωρινού μέτρου και θα αντέβαινε την προϋπόθεση του περιορισμού τους στα αυστηρώς απαραίτητα ποσά, από την οποία εξαρτάται η νομιμότητά τους. Αντί να αποτελούν μέσο διατηρήσεως, στο μέτρο του δυνατού, του συστήματος των ενιαίων τιμών και, επομένως, της ελεύθερης κυκλοφορίας των γεωργικών προϊόντων, θα καθίσταντο εμπόδια στην ελεύθερη αυτή κυκλοφορία, παρόμοια προς τις φορολογικές επιβαρύνσεις ισοδυνάμου αποτελέσματος προς δασμούς και ασυμβίβαστα προς τον στόχο τον οποίο τάσσει το άρθρο 43, παράγραφος 3, στοιχείο β), για τις κοινές οργανώσεις αγορών, δηλαδή την εξασφάλιση στις συναλλαγές στο εσωτερικό της Κοινότητας όρων ανάλογων με εκείνους που υπάρχουν σε μια εθνική αγορά » [41].

Μολονότι το χωρίο αυτό δεν επαναλαμβάνεται στην απόφαση Roquette, μπορεί να θεωρηθεί ότι περιέχει ανάλυση γενικού χαρακτήρα που μπορεί ασφαλώς να ισχύσει και στα πλαίσια αυτής της αποφάσεως, ιδίως όσον αφορά την περιγραφή, στο δεύτερο εδάφιό της, των δυσμενών αποτελεσμάτων των ΝΕΠ που καθορίστηκαν εσφαλμένα. Στην απόφαση Roquette αναφέρεται, εξάλλου, ρητά ότι παραβιάστηκε το άρθρο 43, παράγραφος 3, της Συνθήκης [42].

39. Θεωρώ, επομένως, ότι το ανίσχυρο που αναγνωρίστηκε με την απόφαση του Δικαστηρίου συνιστά διακεκριμένη παράβαση όχι μόνο των τεχνικής φύσεως διατάξεων περί καθορισμού των ΝΕΠ που εφαρμόζονται στα παράγωγα προϊόντα, αλλά, εμμέσως, και της αρχής της ελεύθερης κυκλοφορίας των γεωργικών προϊόντων εντός της Κοινότητας.

40. Η αρχή αυτή έχει, προφανώς, θεμελιώδη χαρακτήρα για το κοινοτικό δίκαιο. Μπορεί να συμπεριληφθεί μεταξύ των « ιεραρχικά ανώτερων κανόνων δικαίου », των οποίων και μόνον η παράβαση μπορεί να θεμελιώσει ευθύνη της Κοινότητας; Αυτό είναι αμφίβολο, αν ληφθεί υπόψη ότι οι εν λόγω ιεραρχικά ανώτεροι κανόνες πρέπει, κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, να προστατεύουν τους ιδιώτες. Ο ιδιαίτερος τρόπος, με τον οποίο η αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας των γεωργικών προϊόντων προστατεύει τους ιδιώτες, δύσκολα μπορεί να συγκριθεί με εκείνον των αρχών που αφορούν την προστασία των κεκτημένων δικαιωμάτων, της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης ή της αναλογικότητας.

41. Θεωρώ, εντούτοις, ότι ο ενδοιασμός αυτός δεν έχει σημασία, κατά το μέτρο που το εν λόγω ανίσχυρο συναρτάται άμεσα και προφανώς προς την αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων, την οποία η νομολογία του Δικαστηρίου συμπεριέλαβε ήδη ρητά στους « ιεραρχικά ανώτερους κανόνες δικαίου που προστατεύουν τους ιδιώτες ».

41 — Υποθέσεις 4/79 και 109/79, όπ.π., σκέψη 25.

42 — Βλέπε σκέψη 32 της αποφάσεως.

42. Αφού στις αποφάσεις του Δικαστηρίου της 15ης Οκτωβρίου 1980 τονίστηκε κατά το μάλλον ή ήττον ότι ο εσφαλμένος καθορισμός ΝΕΠ που οδηγούν σε υπερβολικά ποσά είχαν ως αποτέλεσμα να διαταράξουν, στην πράξη, το σύστημα των ενιαίων τιμών και να εισαγάγουν πραγματικές επιβαρύνσεις ισοδυνάμου αποτελέσματος περιορίζουσες την ελεύθερη κυκλοφορία των γεωργικών προϊόντων, η πρόκληση στρεβλώσεων στο εμπόριο μεταξύ των κρατών μέλων και άνιση μεταχείριση μεταξύ των επιχειρηματιών δεν είναι τυχαία αλλά αναπόφευκτη, σύμφωνα με την απλή λειτουργία των στοιχειωδέστερων νόμων της οικονομίας.

43. Η προσφεύγουσα εταιρία ανέφερε ότι στη σκέψη 52 της αποφάσεως Roquette το Δικαστήριο ανέφερε ρητά τις σημαντικές στρεβλώσεις μεταξύ των διαφόρων επιχειρηματιών της Κοινότητας που προκλήθηκαν από « σφάλματα της Επιτροπής ».

44. Στην εν λόγω σκέψη, στην οποία ακριβώς το Δικαστήριο εξηγεί τους λόγους που το οδήγησαν στον περιορισμό κατά χρόνο των αποτελεσμάτων του ανισχύρου που αναγνώρισε, ανευρίσκεται το πολύ μία αναφορά στις *στρεβλώσεις του ανταγωνισμού*, για τις οποίες η Roquette θεωρεί ότι αντιβαίνουν στην αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων. Το Δικαστήριο παρατηρεί ότι:

« Το ανίσχυρο για το οποίο πρόκειται στην παρούσα υπόθεση θα μπορούσε να δώσει λαβή στην επιστροφή των αχρεωστήτως καταβληθέντων από τις ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις ποσών στις χώρες με υποτιμημένο νόμισμα, και από τις οικείες εθνικές διοικήσεις στις χώρες με ισχυρό νόμισμα, πράγμα το οποίο, δεδομένης της ελλείψεως ομοιομορφίας των ισχυουσών εθνικών νομοθεσιών, θα μπορούσε να έχει ως αποτέλεσμα σημαντικά διαφορετική μεταχείριση και, επομένως, να προκαλέσει νέα νόθευση του ανταγωνισμού ».

45. Κατά τη Roquette φαίνεται ότι, κρίνοντας ότι οι αιτήσεις επιστροφής συνεπεία του ανισχύρου θα μπορούσαν να προκαλέσουν *νέες* στρεβλώσεις του ανταγωνισμού, η απόφαση υποδηλώνει ότι τα υπερβολικά εξισωτικά ποσά προκάλεσαν *ήδη*, αφεαυτών, τέτοιες στρεβλώσεις.

46. Εκτός από την αναφορά αυτή, η απόφαση Roquette δεν περιέχει, πράγματι, άλλη ρητή αναφορά στις στρεβλώσεις του ανταγωνισμού μεταξύ παραγωγών των « χωρών με υποτιμημένο νόμισμα » και παραγωγών των « χωρών με ισχυρό νόμισμα », λόγω παρανόμου υπολογισμού υπερβολικών εξισωτικών ποσών. Είναι όμως αληθές επίσης ότι οι στρεβλώσεις αυτές είναι δευτερεύουσας σημασίας έναντι των « τεχνικής φύσεως » παρανομιών που επισήμανε το Δικαστήριο. Μπορεί να παρατηρηθεί, εξάλλου, ότι ο γενικός εισαγγελέας Mayras ήταν σαφέστερος στο σημείο αυτό από το Δικαστήριο. Παρατηρεί ότι:

« η επιλογή του συντελεστή που χρησιμοποιήθηκε για τον υπολογισμό των εξισωτικών ποσών που εφαρμόζονται στα μεταποιημένα προϊόντα *επηρεάζει τις εμπορικές συναλλαγές*. Η μέθοδος που χρησιμοποιείται στους βαλλόμενους κανονισμούς επέφερε υποχρεωτικά στρεβλώσεις στις εμπορικές συναλλαγές μεταξύ κρατών μελών και, επομένως, *εισήγαγε διακρίσεις μεταξύ των παραγωγών, αντίθετες προς το άρθρο 40, παράγραφος 3, της Συνθήκης*. Ένα σύστημα που υπεραντισταθμίζει τα αποτελέσματα της υποτιμήσεως του νομίσματος ευνοεί τους επιχειρηματίες των χωρών με ισχυρό νόμισμα σε βάρος των επιχειρηματιών των χωρών με ασθενές νόμισμα » [43].

43 — Υπόθεση 4/79, όπ.π., σημείο II — 5, σ. 2863.

Ο γενικός εισαγγελέας αφιέρωσε πολλές σελίδες των προτάσεών του για να καταδείξει τις διακρίσεις μεταξύ παραγωγών χωρών με υποτιμημένο νόμισμα και παραγωγών χωρών με ισχυρό νόμισμα [44], για να συμπεράνει ότι η μέθοδος υπολογισμού των ΝΕΠ που εφαρμόστηκε από την Επιτροπή

« είχε ως αποτέλεσμα *την τεχνητή αύξηση των εξαγωγών πλιγουριών και σιμιγδαλιών αραβοσίτου από χώρες με ισχυρό νόμισμα* ..., ενώ το σύστημα είχε, ακριβώς, ως *προορισμό* να προλαμβάνει τις τεχνητές στρεβλώσεις του εμπορίου που προκύπτουν από τις διακυμάνσεις των νομισμάτων και όχι να τις προκαλεί ή να τις μεγεθύνει » [45].

47. Επομένως, μολονότι οι αποφάσεις του Δικαστηρίου δεν αναφέρθηκαν ρητά στην παραβίαση της αρχής της απαγορεύσεως των διακρίσεων, στην οποία κατέληγαν οι ειδικώς αναφερθείσες παρανομίες, θεωρώ ότι δύσκολα μπορεί να αμφισβητηθεί ο πραγματικός της χαρακτήρας, ο οποίος, άλλωστε, δεν αμφισβητείται από την Επιτροπή στην παρούσα δίκη.

48. Ενόψει του ότι ο σκοπός θεσπίσεως των ΝΕΠ είναι αρκετά στενός σε σχέση προς τη διατήρηση του συστήματος των ενιαίων τιμών και της ελεύθερης κυκλοφορίας των γεωργικών προϊόντων στην Κοινότητα, η Επιτροπή πρέπει να γνώριζε τις αναπόφευκτες συνέπειες, από πλευράς διακρίσεων, του καθορισμού υπερβολικά υψηλών ποσών. Μπορεί έτσι να θεωρηθεί ότι η Επιτροπή, εφαρμόζοντας προφανώς εσφαλμένη μέθοδο υπολογισμού των ΝΕΠ για τα παράγωγα προϊόντα του ίδιου προϊόντος βάσεως, προκάλεσε στρεβλώσεις στις εμπορικές ανταλλαγές μεταξύ κρατών μελών και εισήγαγε, επομένως, διακρίσεις μεταξύ των επιχειρηματιών.

49. Φυσικά, η Επιτροπή δεν επιδίωξε αυτό το αποτέλεσμα. Ο γενικός εισαγγελέας Mayras υπενθύμισε στις προτάσεις του ότι,

« πιεζόμενη από τα ερωτήματα των εισηγητών δικαστών, η Επιτροπή αναγνωρίζει ότι άσκησε την αρμοδιότητά της... προκειμένου να αυξήσει την προστασία που παρέχει η εισφορά στους παραγωγούς των χωρών με ισχυρό νόμισμα έναντι των τρίτων χωρών, με αποτέλεσμα η αύξηση αυτή να έχει ως συνέπεια στρεβλώσεις στο ενδοκοινοτικό εμπόριο σε βάρος των χωρών με υποτιμημένο νόμισμα » [46].

Θεωρώ ότι στην απόφαση Roquette το Δικαστήριο αναφέρθηκε έμμεσα στην « παρεκτροπή » αυτή του συστήματος των ΝΕΠ, επισημαίνοντας ότι η θέσπισή τους

« δεν αποσκοπεί και δεν θα μπορούσε να αποσκοπεί στην πρόσθετη προστασία των αγορών στο επίπεδο των γεωργικών τιμών κάποιου κράτους μέλους σε σχέση με τα λοιπά, στόχο που θα ήταν ασυμβίβαστος προς την επιδιωκόμενη ενότητα » [47].

50. Ο επιδιωκόμενος σκοπός, αν και όχι αυθαίρετος, ήταν, επομένως, ξένος προς το σύστημα των ΝΕΠ. Υπό τις συνθήκες αυτές, θεωρώ ότι η Επιτροπή, παραλείποντας εκουσίως την τήρηση των κανόνων που προέβλεπαν

44 — Σσ. 2863 έως 2867.

45 — Σ. 2867.

46 — Ενταύθα, σ. 2880.

47 — Υπόθεση 145/79, όπ.π., σκέψη 11.

τους όρους καθορισμού και υπολογισμού των ΝΕΠ και εισάγοντας, επομένως, ενσυνείδητα στρεβλώσεις στο ενδοκοινοτικό εμπόριο και διακρίσεις μεταξύ των επιχειρηματιών, οι οποίες ήσαν αναπόφευκτες, επέδειξε συμπεριφορά προσεγγίζουσα την αυθαιρεσία, υπό την έννοια της αποφάσεως Amylum [48].

51. Στο μέτρο κατά το οποίο η ενάγουσα αρκέστηκε να επικαλεστεί, προς στήριξη της αγωγής αποζημιώσεως ενώπιον του Δικαστηρίου, μόνο τον λόγο ανισχύρου που αφορούσε την υπέρβαση, μέσω των ΝΕΠ που εφαρμόζονται στα παράγωγα προϊόντα ενός προϊόντος βάσεως, του ΝΕΠ που εφαρμόζεται στο προϊόν αυτό [49], παρέλκει η εξέταση των λοιπών λόγων ανισχύρου που αφορούν ειδικότερα το άμυλο αραβοσίτου, το άμυλο σίτου και το άμυλο γεωμήλων.

52. Η απάντηση στο ερώτημα αν πρέπει να θεωρηθεί ότι συντρέχουν οι προϋποθέσεις θεμελιώσεως της εξωσυμβατικής ευθύνης της Κοινότητας προϋποθέτει επίσης την εξέταση δεδομένων σχετικών με τις επιπτώσεις της παρανομίας. Πρέπει να υπομνηστεί, πράγματι, ότι, κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, η ευθύνη της Κοινότητας στον τομέα των οικονομικών μέτρων προϋποθέτει *πρόδηλη* και *βαριά* υπέρβαση από το οικείο θεσμικό όργανο των ορίων των εξουσιών του. Η βαρύτητα προϋποθέτει ότι η παράβαση του « ιεραρχικά ανώτερου κανόνα » αφορά « περιορισμένη και σαφώς καθορισμένη ομάδα επιχειρηματιών » [23] και όχι « ευρείες κατηγορίες επιχειρηματιών » [50], οπότε οι επιπτώσεις του εν λόγω μέτρου « εξασθενούν κατά πολύ σε επίπεδο ατομικών επιχειρήσεων » και ότι η φερομένη ζημία « υπερβαίνει τα όρια των οικονομικών κινδύνων που είναι σύμφυτοι προς τις δραστηριότητες του οικείου τομέα » [23].

53. Όσον αφορά τον αριθμό των επιχειρηματιών που θίγονται από τον καθορισμό υπερβολικών ΝΕΠ κατ' εφαρμογή μεθόδου υπολογισμού, ο παράνομος χαρακτήρα της οποίας αναγνωρίστηκε από το Δικαστήριο, η Επιτροπή δεν αμφισβήτησε τους ισχυρισμούς της ενάγουσας, κατά την οποία ο αριθμός αυτός είναι πολύ μικρός. Πρέπει να υπομνηστεί ότι, προκειμένου για εσφαλμένο υπολογισμό των ποσών που εισπράχθηκαν επ' ευκαιρία των γαλλικών εξαγωγών, οι διάδικοι θεωρούν ομόφωνα ότι εν λόγω καθορισμός αφορά πέντε ή έξι εταιρίες που εξάγουν σιτηρά από τη Γαλλία, σε δύο από τις οποίες — στη société Providence agricole de Champagne και τη société des Maïseries de Beauce — επιστράφηκαν τα αχρεωστήτως καταβληθέντα. Είναι γνωστές στο Δικαστήριο οι συνθήκες υπό τις οποίες τα γαλλικά διοικητικά δικαστήρια θεώρησαν ότι δεν ήταν ανάγκη να λάβουν υπόψη τον περιορισμό των αποτελεσμάτων του ανισχύρου. Μπορεί να παρατηρηθεί, χάριν συγκρίσεως, ότι, στις υποθέσεις σχετικά με την άνιση κατάργηση των υποχρεωτικών επιστροφών για το gritz και για το quellmehl, το Δικαστήριο θεώρησε ότι επτά γαλλικές και επτά γερμανικές επιχειρήσεις, που αποτελούσαν το σύνολο των παραγωγών gritz αραβοσίτου στην Κοινότητα, αποτελούσαν « περιορισμένη και σαφώς καθορισμένη ομάδα επιχειρηματιών » [51] και ήταν, επομένως, σε θέση να επικαλεστούν την εξωσυμβατική ευθύνη της Κοινότητας υπέρ αυτών.

48 — Όπ.π.

49 — Αγωγή, σ. 14.

23 — Συνεκδικασθείσες υποθέσεις 159 και 267/84, 12 και 264/85, Ainsworth κ.λπ., Διάταξη της 1ης Απριλίου 1987, Συλλογή 1987, σ. 1579, σκέψεις 3 και 4.

50 — Συνεκδικαθείσες υποθέσεις 83 και 94/76, 4, 15 και 40/77, HNL, όπ.π., σκέψη 7.

51 — Υπόθεση 64/76, όπ.π.

54. Έτσι, βάσει των πρώτων αυτών στοιχείων, μπορεί να αποκλειστεί ο ισχυρισμός ότι η εταιρία Roquette ανήκει σε σαφώς περιορισμένη και καθορισμένη ομάδα εξαγωγέων αμύλου που θίγονται από τις στρεβλώσεις του ανταγωνισμού συνεπεία καθορισμού υπερβολικών ΝΕΠ κατά την εξαγωγή από τη Γαλλία.

55. Απομένει να εξεταστεί αν η εταιρία Roquette μπορεί να επικαλεστεί ζημία, η έκταση της οποίας υπερβαίνει τα όρια των οικονομικών κινδύνων που είναι σύμφυτοι προς τις δραστηριότητες του εν λόγω τομέα. Η εξέταση αυτή πρέπει να αφορά όχι τις λεπτομέρειες της φερομένης ζημίας, αλλά, θα έλεγα, τη διάρθρωσή της. Το Δικαστήριο παρέπεμψε σε ενδεχόμενο μεταγενέστερο στάδιο της δίκης το ζήτημα του ακριβούς υπολογισμού της αποζημιώσεως. Το Δικαστήριο πρέπει, επομένως, να περιοριστεί εν προκειμένω στη σφαιρική θεώρηση των κύριων χαρακτηριστικών της ζημίας, χωρίς να υπεισέλθει σε λεπτομέρειες.

56. Θεωρώ προφανές ότι το Δικαστήριο πρέπει να λάβει υπόψη του τη *φερομένη* ζημία στο μέτρο κατά το οποίο αυτή φαίνεται τουλάχιστον *πιθανή*, ελλείψει πλήρων αποδείξεων στο παρόν στάδιο της δίκης. Κάθε διαφορετική αντιμετώπιση θα ισοδυναμούσε με υιοθέτηση εκ των προτέρων των ισχυρισμών των εναγόντων στις αγωγές αποζημιώσεως.

57. Από την άποψη αυτή, η γενική περιγραφή της ζημίας από τη Roquette εμφανίζεται ελαφρώς προβληματική. Δεν εννοώ εν προκειμένω τη ζημία που συνίσταται στα αχρεωστήτως καταβληθέντα ΝΕΠ, υπό τη στενή έννοια, αλλά στη ζημία που η Roquette χαρακτηρίζει στο εισαγωγικό της δίκης δικόγραφο ως « πραγματική ζημία ». Η έκφραση αυτή δεν εκπλήσσει, άλλωστε, στο μέτρο κατά το οποίο θα μπορούσε να οδηγήσει στη σκέψη ότι τα αχρεωστήτως καταβληθέντα ΝΕΠ δεν συνιστούν πραγματική ζημία για τη Roquette. Αντίθετα, περιέρχεται κανείς σε σύγχυση, προσπαθώντας να συλλάβει με τη μεγαλύτερη επιθυμητή ακρίβεια τη φύση της « πραγματικής » αυτής ζημίας. Στο Δικαστήριο, όπως και σε μένα, έκαναν εντύπωση οι τεράστιες δυσκολίες που αντιμετώπισε η Roquette για να εκθέσει και να χαρακτηρίσει την πραγματική ζημία. Αναφέρθηκε ιδίως στο διαφυγόν κέρδος που προέκυψε από το ότι η Roquette υπέστη διττή κύρωση σε σχέση προς τους ανταγωνιστές της, στο μέτρο κατά το οποίο ο καθορισμός υπερβολικών ΝΕΠ είχε διττό αποτέλεσμα, καταρχάς με την είσπραξή τους σε βάρος των γάλλων εξαγωγέων, στη συνέχεια με την καταβολή τους προς όφελος των επιχειρηματιών κρατών μελών με ισχυρό νόμισμα. Χωρίς να αμφισβητείται το υποστατό του διττού αυτού αποτελέσματος, δεν μπορεί να γίνει σαφώς αντιληπτό γιατί είχε ως συνέπεια διαφυγόν κέρδος.

58. Ωστόσο, ορισμένες, αρκετά συνοπτικές, πράγματι, διευκρινίσεις στις ερωτήσεις που υποβλήθηκαν κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, καθώς και ένα αρκετά σύντομο χωρίο του εισαγωγικού της δίκης εγγράφου, κατέστησαν περισσότερο ανάγλυφη την πραγματική ζημία. Αυτή συνίσταται στο ότι η Roquette, το ταμείο της οποίας είχε επιβαρυνθεί περισσότερο απ' ό,τι επιτρέπει το κοινοτικό δίκαιο, από τα ΝΕΠ, έπρεπε να προσαρμόσει τις τιμές της στις τιμές των ανταγωνιστών σε κράτη μέλη με ισχυρό νόμισμα, το ταμείο των οποίων είχε ωφεληθεί περισσότερο απ' ό,τι επέτρεπε το κοινοτικό δίκαιο, από τα ΝΕΠ, και τους επέτρεπε να καθορίσουν ασυνήθως χαμηλές τιμές. Ασυνήθως σημαίνει εν προκειμένω ότι ο καθορισμός από τους επιχειρηματίες αυτούς των τιμών τους επηρεάστηκε από την οικονομική άνεση που προέκυψε από την υπερεκτίμηση των ΝΕΠ. Η Roquette θεωρεί ότι από την προσαρμογή των τιμών που καθορίστηκαν με τον τρόπο αυτό ζημιώθηκε με διαφυγόν κέρδος.

59. Ανεξάρτητα από το γεγονός ότι, προς στήριξη των ελαχίστων συγκεκριμένων ισχυρισμών για το θέμα αυτό, η Roquette δεν προσκόμισε απολύτως κανένα στοιχείο που να συγκεκριμενοποιεί, έστω και σφαιρικά, το διαφυγόν κέρδος, ενώ στην αγωγή της συνήψε πληθώρα πινάκων, για να δικαιολογήσει μέρος των αχρεωστήτως καταβληθέντων, πρέπει να διατυπωθούν ορισμένες αμφιβολίες, ως προς την πιθανολόγηση του εν προκειμένω περιγραφομένου διαφυγόντος κέρδους. Διαφυγόν κέρδος νοείται, μόνον εάν υποτεθεί ότι ο καθορισμός των τιμών σε υψηλότερο επίπεδο, ελλείψει ασυνήθους ταμειακής ευχέρειας των ανταγωνιστών, θα συνεπαγόταν κατά τρόπο σχεδόν βέβαιο μεγαλύτερα κέρδη για τους επιχειρηματίες. Λαμβανομένων υπόψη των νόμων της οικονομίας δεν είναι δυνατή η διαπίστωση ότι η εφαρμογή υψηλοτέρων τιμών σε αγορά ανοιχτή στον ανταγωνισμό συνεπάγεται μεγαλύτερα κέρδη. Το αποτέλεσμα αυτό επιτυγχάνεται μόνον αν ο οικείος επιχειρηματίας διατηρήσει τον όγκο των πωλήσεών του σε επίπεδο αντίστοιχο προς το επιτυγχανόμενο με χαμηλότερες τιμές. Αν ο όγκος αυτός μειωθεί, δεν εξασφαλίζεται κέρδος. Τίποτε δεν επιτρέπει όμως τη διαπίστωση ότι ο όγκος των πωλήσεων των επιχειρηματιών παραμένει σταθερός σε περίπτωση αυξήσεως των εφαρμοζομένων τιμών. Αντίθετα, η αύξηση των τιμών καθιστά πιθανή τη μείωση των πωλήσεων.

60. Πρέπει να υπομνηστεί σχετικά ότι κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση ο εκπρόσωπος της Roquette δεν αμφισβήτησε ότι η εν λόγω εταιρία είχε προβεί σε σημαντικές εξαγωγές την περίοδο κατά την οποία γίνονταν αισθητά τα αποτελέσματα των ΝΕΠ και ότι εξήγησε το γεγονός αυτό αναφερόμενος στη « θυσία επί των τιμών κατά την περίοδο αυτή », στην προσαρμογή δηλαδή των τιμών της στις τιμές των ανταγωνιστών. Κατέδειξε έτσι ο ίδιος τη σχέση μεταξύ επιπέδου τιμών και όγκου πωλήσεων, αναγνωρίζοντας ότι ένα σχετικά χαμηλό επίπεδο τιμών συνεπάγεται αύξηση των πωλήσεων. Κατά τον ίδιο όμως τρόπο, η αύξηση των τιμών επηρέασε ίσως τον όγκο των πωλήσεων, έτσι ώστε να μην είναι βέβαιο ότι οδήγησε σε κέρδος.

61. Θεωρώ επίσης ότι αυτή καθαυτή η ύπαρξη διαφυγόντος κέρδους, όπως αυτό που περιέγραψε η Roquette, είναι καταρχήν αβέβαιη και ότι πρέπει να ληφθεί υπόψη η μεγάλη αυτή αβεβαιότητα, προκειμένου να κριθεί αν οι ζημίες που επικαλέστηκε η Roquette υπερβαίνουν τους « κινδύνους που είναι σύμφυτοι » προς την οικονομική της δραστηριότητα.

62. Πρέπει να παρατηρηθεί επίσης ότι η Roquette δεν απάντησε καθόλου στα επιχειρήματα της Επιτροπής, κατά την οποία η εταιρία αυτή άντλησε οφέλη από τον καθορισμό υπερβολικών ΝΕΠ μέσω ορισμένων συναλλαγών της. Η Επιτροπή ανέφερε, πράγματι, ότι με την ευκαιρία εξαγωγών αμύλου από τη Γαλλία προς το Ηνωμένο Βασίλειο και την Ιρλανδία καταβλήθηκαν υπερβολικά ΝΕΠ προς όφελος των εξαγωγέων. Η Επιτροπή διευκρίνισε ότι « οι σημαντικότατες νομισματικές διαφορές » [52] που διαπιστώθηκαν σ' αυτά τα κράτη μέλη « είχαν ως συνέπεια τη χορήγηση νομισματικών εξισωτικών ποσών κατά την εξαγωγή προς τις χώρες αυτές » [52] και ανέφερε για παράδειγμα τα ποσοστά των νομισματικών αυτών διαφορών για το έτος 1976. Πέραν από τον κανονισμό 652/76, ο οποίος κρίθηκε ανίσχυρος από το Δικαστήριο στις 15 Οκτωβρίου 1980, η ρύθμιση των ΝΕΠ στο σύνολό της προέβλεπε, κατά την υπό κρίση περίοδο, μεθόδους υπολογισμού που οδηγούσαν σε καθορισμό αυξημένων ποσών. Ο καθορισμός αυτός απέβη προς όφελος της Roquette, κύριου εξαγωγέα αμύλου της Γαλλίας, κατά τις εξαγωγές προς την Ιρλανδία και το Ηνωμένο Βασίλειο, ενώ με αυτά τα κράτη μέλη υφίσταντο σημαντικές νομισματικές διαφορές.

52 — Υπόμνημα ανταπαντήσεως της Επιτροπής, σ. 6.

63. Σημειωτέον στο σημείο αυτό ότι, σύμφωνα με πίνακες που προσκόμισε η Επιτροπή, εξήχθησαν 25 359 τόνοι αμύλου αραβοσίτου από τη Γαλλία προς την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, 20 796 τόνοι του ίδιου προϊόντος προς το Ηνωμένο Βασίλειο και 12 081 τόνοι προς την Ιρλανδία. Εφόσον μέρος των εξαγωγών προς την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας είχε ως συνέπεια, από την έναρξη ισχύος του κανονισμού 652/76, την είσπραξη υπερβολικών ΝΕΠ, είναι σαφές ότι υπερβολικά ΝΕΠ χορηγήθηκαν, κατ' εφαρμογή της ισχύουσας κοινοτικής νομοθεσίας, και με την ευκαιρία μέρους, τουλάχιστον, των εξαγωγών προς το Ηνωμένο Βασίλειο και την Ιρλανδία. Από τα επιχειρήματα της Επιτροπής, που δεν αντικρούονται από τη Roquette και στηρίζονται σε ορισμένες αντικειμενικές διαπιστώσεις, προκύπτουν σοβαρές αμφιβολίες ως προς το μέγεθος της ζημίας που υπέστη η ενάγουσα.

64. Πρέπει, τέλος, το Δικαστήριο να λάβει υπόψη, κατά τον υπολογισμό της ζημίας, το μέγεθος της αυξήσεως των ΝΕΠ από οικονομική άποψη. Ο εκπρόσωπος της Επιτροπής ανέφερε κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση ότι η επιβάρυνση από τον εσφαλμένο υπολογισμό, δηλαδή η διαφορά μεταξύ ορθού και εσφαλμένου υπολογισμού, ισούται με ποσοστό κατώτερο του 10 % του οφειλομένου εξισωτικού ποσού και ότι η ανώτατη επιβάρυνση που διαπιστώθηκε τότε ανερχόταν σε 2,5 % της τιμής της πρώτης ύλης, δηλαδή του αραβοσίτου, ενώ η νομισματική διαφορά έφθανε τη μέγιστη τιμή. Προσέθεσε ότι, όταν η διαφορά αυτή ήταν ασθενέστερη, όπως συνέβαινε κατά τη μεγαλύτερη διάρκεια του έτους 1976, η παράνομη επιβάρυνση της Roquette ήταν ίση προς 1,3 % της τιμής της πρώτης ύλης. Η Roquette δεν αμφισβήτησε τους υπολογισμούς αυτούς.

65. Οι συγκρίσεις μεταξύ των αριθμητικών δεδομένων που αναφέρονται σε διαφορετικές περιπτώσεις μπορεί να ενέχουν στοιχεία αυθαιρεσίας. Υπό την επιφύλαξη αυτή θεωρώ χρήσιμο να υπενθυμίσω ότι στις υποθέσεις που αφορούσαν την ευθύνη της Κοινότητας σχετικά με την υποχρεωτική αγορά αποκορυφωμένου γάλακτος σε σκόνη, που βρισκόταν στην κατοχή των οργανισμών παρεμβάσεως και προοριζόταν για ζωοτροφές, το Δικαστήριο, που είχε ήδη κρίνει με προδικαστικές αποφάσεις ότι ο κανονισμός που θέσπιζε αυτή την υποχρέωση αγοράς ήταν ανίσχυρος, ανέφερε ότι:

« οι επιπτώσεις του κανονισμού επί του στοιχείου του κόστους παραγωγής των αγοραστών αυτών που συνίσταται στην τιμή των χαρτονομών ήταν περιορισμένες, αφού η αύξηση των τιμών δεν υπερέβη το 2 % »,

επρόκειτο δηλαδή για αύξηση

« ιδιαίτερα συγκρατημένη σε σχέση προς τις αυξήσεις που οφείλονταν, κατά τον χρόνο εφαρμογής του κανονισμού, στις διακυμάνσεις των διεθνών τιμών των πρωτεϊνικών τροφών, το επίπεδο των οποίων ήταν τρεις ή τέσσερις φορές ανώτερο της αυξήσεως που οφειλόταν στην υποχρεωτική αγορά αποκορυφωμένου γάλακτος σε σκόνη » [50].

Το Δικαστήριο συμπέρανε επίσης ότι:

« οι επιπτώσεις του κανονισμού επί της αποδοτικότητας των εκμεταλλεύσεων δεν υπερέβη, τελικά, το πεδίο των οικονομικών κινδύνων

50 — Συνεκδικαθείσες υποθέσεις 83 και 94/76, 4, 15 και 40/77, HNL, όπ.π., σκέψη 7.

που είναι σύμφυτοι προς τις δραστηριότητες στους οικείους τομείς της γεωργίας » [50].

66. Αντίθετα, στην υπόθεση Ireks-Arkady [53], το Δικαστήριο έκρινε ότι η φερομένη ζημία είχε υπερβεί τα όρια των κινδύνων αυτών, ενώ η κατάργηση των επιστροφών για το quellmehl είχε αποβεί προς όφελος του αμύλου σε ποσοστό μεταξύ 6,3 % και 8,6 %.

67. Καθίσταται έτσι φανερό ότι οι οικονομικές συνέπειες μιας παρανομίας, οι οποίες, εκφραζόμενες στην τιμή του οικείου γεωργικού προϊόντος, κυμαίνονται μεταξύ 1,3 % και 2,5 % προσεγγίζουν, καταρχήν, μάλλον τις περιπτώσεις, στις οποίες το Δικαστήριο έκρινε ότι δεν υπήρχε ζημία υπερβαίνουσα τα όρια των οικονομικών κινδύνων που είναι σύμφυτοι στον οικείο τομέα, παρά τις περιπτώσεις όπου το Δικαστήριο αναγνώρισε την ύπαρξη τέτοιας ζημίας.

68. Ασφαλώς, για να εκτιμηθούν οι οικονομικές επιπτώσεις της παρανομίας στην παρούσα υπόθεση, το εν προκειμένω κρίσιμο ποσοστό πρέπει να εξεταστεί σε σχέση προς τον αριθμό των ενδιαφερομένων επιχειρηματιών. Ενόψει του μικρού τους αριθμού θα μπορούσε, πράγματι, να θεωρηθεί ότι δεν προκλήθηκε ζημία υπερβαίνουσα τα όρια των σύμφυτων οικονομικών κινδύνων. Θεωρώ, όμως, ότι κατά την εκτίμηση αυτή πρέπει να ληφθούν επίσης υπόψη η μεγάλη αβεβαιότητα ως προς την πιθανολόγηση του διαφυγόντος κέρδους που επικαλείται η Roquette και την πιθανολόγηση του οφέλους που άντλησε η εταιρία αυτή από τον καθορισμό αυξημένων ΝΕΠ. Λαμβανομένων υπόψη των στοιχείων αυτών μου φαίνεται ότι είναι πολύ δύσκολο να θεωρηθεί ότι η Roquette μπορεί να επικαλεστεί ζημία υπερβαίνουσα τα όρια των οικονομικών κινδύνων που είναι σύμφυτοι προς τη δραστηριότητά της, και μάλιστα ακόμη και αν ο αριθμός των επιχειρηματιών που εθίγησαν από τον καθορισμό αυξημένων ΝΕΠ, δηλαδή των γάλλων εξαγωγέων αμύλου, είναι πολύ περιορισμένος. Βάσει των στοιχείων που προσκομίστηκαν μέχρι τώρα στο Δικαστήριο και μέχρις αποδείξεως του εναντίου, δεν μου φαίνεται δυνατό να θεωρηθεί ότι η φερομένη ζημία υπερέβη τα όρια αυτά και να αναγνωριστεί, κατά συνέπεια, ευθύνη της Κοινότητας.

69. Συνοψίζω τις προτάσεις μου λέγοντας ακόμη ότι, μολονότι η παραβίαση εκ μέρους της Επιτροπής της αρχής της απαγορεύσεως των διακρίσεων είχε πρόδηλο και συνειδητό χαρακτήρα, συνιστώντας έτσι συμπεριφορά του εν λόγω οργάνου προσεγγίζουσα την αυθαιρεσία, δεν ήταν αρκετά βαριά έναντι των ενδιαφερομένων επιχειρηματιών, για να θεμελιώσει ευθύνη της Κοινότητας.

70. Αναμφισβήτητο είναι το γεγονός ότι το συμπέρασμα αυτό δεν καθιστά δυνατή την αποκατάσταση του οικονομικού μειονεκτήματος που προέκυψε για ορισμένους επιχειρηματίες, μεταξύ των οποίων και η εταιρία Roquette, από την απόφαση του Δικαστηρίου της 15ης Οκτωβρίου 1980. Εντούτοις, οι γενικώς γνωστές αρχές που διέπουν την εξωσυμβατική ευθύνη της Κοινότητας στον τομέα της κοινής γεωργικής πολιτικής και διατυπώθηκαν σαφώς με τη νομολογία του Δικαστηρίου δεν καθιστούν δυνατή την αποκατάσταση κάθε ζημίας. Η ζημία, για να μπορεί να αποκατασταθεί, πρέπει να είναι ιδιαίτερα βαριά, πράγμα που δεν συμβαίνει εν προκειμένω και που δεν απαιτείται, σημειωτέον, στο πλαίσιο της ευθύνης από διακινδύνευση. Ορθώς επισήμανε το Δικαστήριο το σημείο αυτό στην απόφαση της 6ης Δεκεμβρίου 1984, Biovilac [54]. Κατά συνέπεια,

50 — Συνεκδικαθείσες υποθέσεις 83 και 94/76, 4, 15 και 40/77, HNL, όπ.π., σκέψη 7.

53 — Υπόθεση 238/78, απόφαση της 4ης Οκτωβρίου 1979, Rec. 1979, σ. 2955.

54 — Υπόθεση 59/83, Συλλογή 1984, σ. 4057, σκέψεις 28 και 29.

μολονότι το συμπέρασμα στο οποίο κατέληξα μπορεί να φαίνεται, σε τελευταία ανάλυση, αυστηρό για τους ενδιαφερόμενους επιχειρηματίες, συνιστά, κατά την άποψή μου, αποτέλεσμα της εφαρμογής αρχών που έχουν αναγνωριστεί σαφώς από το Δικαστήριο.

71. Θεωρώ, εντούτοις, ότι το προδήλως ανίσχυρον του κανονισμού 652/76, που αναγνωρίστηκε και τυπικά με την απόφαση του Δικαστηρίου της 15ης Οκτωβρίου 1980, αποτέλεσε εύλογο κίνητρο για την άσκηση από τη Roquette αγωγής κατά της Κοινότητας με βάση την εξωσυμβατική ευθύνη, ακόμη και αν δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι γεννάται τέτοια ευθύνη εν προκειμένω. Επομένως, το Δικαστήριο θα μπορούσε, ακολουθώντας τη λύση που επέλεξε στην απόφαση Αστερίς, της 19ης Σεπτεμβρίου 1985 [55], να εφαρμόσει το άρθρο 69, παράγραφος 3, πρώτο εδάφιο του κανονισμού διαδικασίας, συμψηφίζοντας τα δικαστικά έξοδα μεταξύ των διαδίκων.

72. Για τους λόγους αυτούς προτείνω:

— να απορριφθεί η αγωγή,

— να συμψηφιστούν τα δικαστικά έξοδα.

55 — Συνεκδικασθείσες υποθέσεις 194 έως 206/83, Συλλογή 1985, σ. 2815.